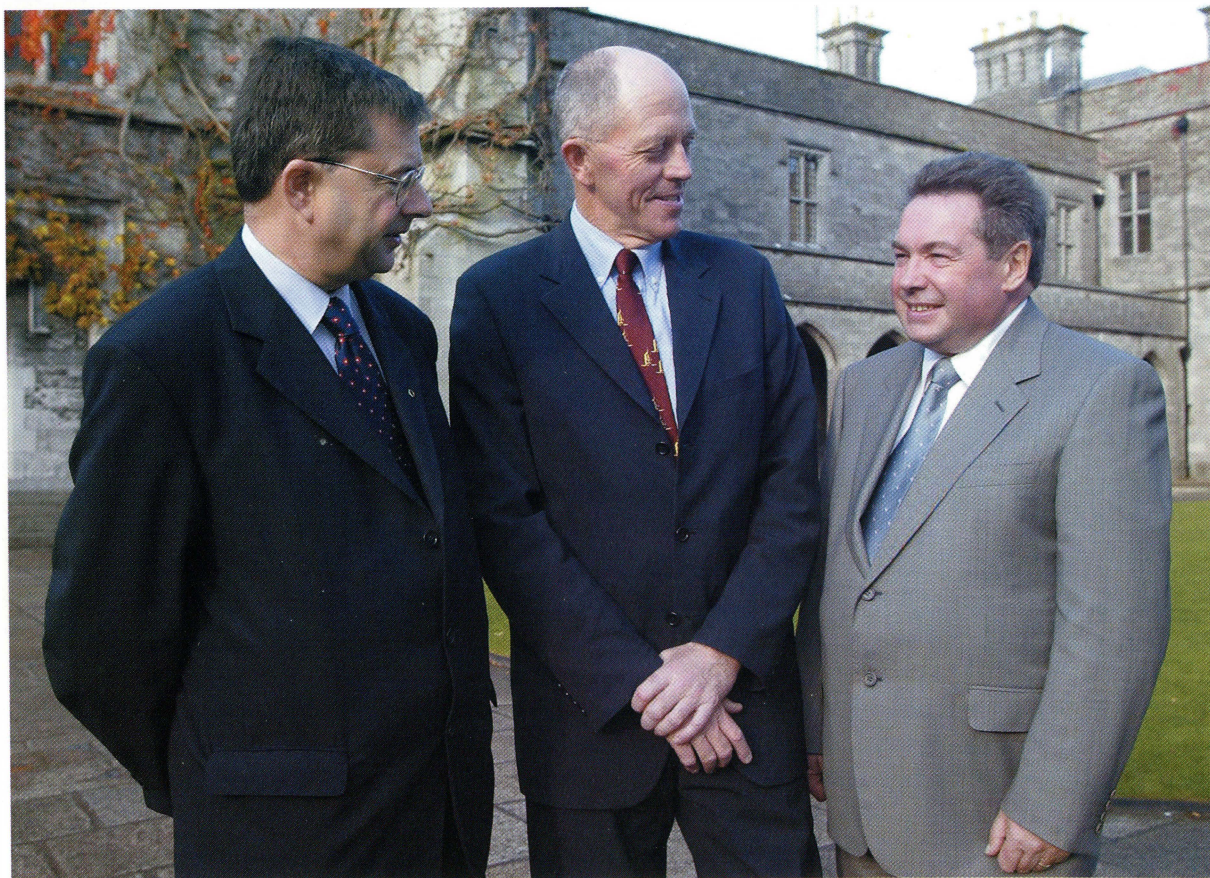

Cois Fharraige agus Ollscolaíocht sa Ghaeltacht

le Peadar Mac an Iomaire

Tá cuimhne ag seanfhondúirí Chois Fharraige ar Liam Ó Buachalla, ar shean-Tomás Ó Máille, ar Mháirín De Valéra agus ar an Mon. Eric Mac Fhinn, mar dhaoine a bhí ag léachtóireacht in Ollscoil na hÉireann, Gaillimh agus a chaitheadh roinnt dá gcuid ama i gCois Fharraige. Sna tríochaidí, bunaíodh Ardscoil Mhichíl Bhreathnaigh i rith mhíonna an tsamhraidh i Seanscoil Sailearna. Bhí idir léachtóirí Ollscoile agus mic léinn ag freastal ar an Ardscoil sin. Rinne roinnt mhaith léachtóirí in Ollscoil na hÉireann, Gaillimh a seacht ndícheall ollscolaíocht trí Ghaeilge a chur chun cinn ar champas na hOllscoile. Go deimhin, ní raibh baol ná buarach ar an méid mac léinn a bheith san Ollscoil ag an am sin agus atá inti anois. Is ar éigin go raibh fiú amháin an deichiú cuid inti agus atá anois.

An tAire Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta, Éamon Ó Cuív; An Dr. Iognáid Ó Muircheartaigh, Ollscoil na hÉireann, Gaillimh agus Peadar Mac an Iomaire, Ollscoil na hÉireann, Gaillimh (Pic. le caoinhead ón nuachtán FOINSE)

Bhí léachtóir nua ceaptha sa Ghréigis ar mba Sasanach é. Seoirse Mac Thomáis an t-ainm a bhí air. Ceapadh é san Ollscoil i 1931, ach tar éis trí bliana, d'éirigh sé as a phost de bharr gur dhiúltaigh údaráis na hOllscoile tacaíocht a chur ar fáil le hollscolaíocht a chur ar fáil sa Ghaeltacht do mhuintir na Gaeltachta. Ní raibh sé éasca ag Seoirse Mac Thomáis seasamh in aghaidh údaráis na hOllscoile ar an gceist seo mar ní raibh an tacaíocht a bheadh ag teastáil sa bpobal dá leithéid do sheasamh ag teacht chun cinn san am sin ná aon chosúlacht go dtiocfadh.

Ní dóigh gur tuigeadh an leas a dhéanadh oideachas Ollscoile do phobal na Gaeltachta an t-am sin mar a tuigtear anois é. Tá cuid mhaith de phobal mhionlaigh ar fud an domhain fágtha gan mórán cumhachta ná tionchair agus is minic nach bhfuil siad in ann seasamh ar a son féin leis na bunchearta daonna a bhaint amach, ní áirím cearta uaillmhianacha mar a gcúrsaí ollscoil féin a bheith acu. Níl aon amhras nár chuidigh bunú an Chumann Forbartha i 1966 le spreagadh a thabhairt do mhuintir Chois Fharraige le hiad féin a eagrú ar mhaithe leis na rudaí a bhí ag teastáil uathu a bhaint amach. Tá cur síos ar an eagrú sin agus ar na rudaí a baineadh amach in eagrán eile de *Bhiseach*.

Cearta

B'as eagraíocht an Chumann Forbartha, a d'fhéadfá rá, a d'fhás Gluaiseacht Chearta Sibhialta i 1969 agus a bunaíodh Comharchumann Chois Fharraige i 1971. Nuair a d'éirigh Comharchumann Chois Fharraige as trádáil i 1983, cuireadh cúram ar bhaill éagsúla an choiste na píosaí a d'fhéadfaí a shábháil de ghníomhaíochtaí pobal-lárnaithe Chomharchumann Chois Fharraige a shábháil. Bhí cúram amháin nach raibh fonn ar mhórán tabhairt faoi, sé sin, déileáil le ceist chasta an uisce agus na bportach.

Ach b'obair í a chaithfí a dhéanamh agus rinneadh í, agus tá de thoradh ar sin inniu go bhfuil Comharchumann Shailearna bunaithe agus faoi lán tseoil scór blianta tar éis a bhunaithe. Ní hamháin sin, ach tá Seanscoil Shailearna atógtha - an tseanscoil ina raibh Ardscoil Mhichíl Bhreathnaigh sna tríochaidí. D'fhéadfaí breathnú ar an Ardscoil mar Ollscoil scairte ar feadh cúpla mí sa samhradh.

Ach rinne Comharchumann Chois Fharraige, agus Cumann Forbartha Chois Fharraige roimhe, leas níos mó don Ghaeltacht ná an obair a cheanglaítear leo ina gceantar feidhme. Le linn do Oifigigh Roinn na Gaeltachta a bheith ag breathnú ar an dul chun cinn suntasach a bhí Comharchumann Shailearna a dhéanamh go luath tar éis a bhunaithe, chonaic siad gurbh fhiú múnla comharchumann a úsáid le hairgeadú a dhéanamh ar thograí oideachais agus Gaeilge sa Ghaeltacht. B'shin é an bealach a bhfuair Áras Mháirtín Uí Chadhain ar an gCeathrú Rua tacaíocht airgid ó Roinn na Gaeltachta den chéad uair i 1986.

Frithheadh ag an am an deontas céanna agus a d'fhaigheadh comharchumann ag an am, i.e. £20,000 sa bhliain. Chuir an Ollscoil i bhfad níos mó ná £20,000 leis an airgead sin agus ceapadh foireann go lánaimseartha ar mhaithe le cur chun cinn na Gaeilge agus an oideachais trí Ghaeilge in Áras Mháirtín Uí Chadhain i dtús na bliana 1986.

Roinnt bhlianta ina dhiaidh sin, tháinig cuireadh ó Fhóram Iorras Aithneach le go ndéanfaí athchóiriú ar an ngairmscoil i gCarna agus go dtógfaí ionad ann cosúil le hÁras Mháirtín Uí Chadhain. Rinneadh sin, agus arís le tacaíocht ó Roinn na Gaeltachta agus ón Ollscoil féin, osclaíodh an tIonad sin i 1998. Tháinig forás suntasach

dhá bhliain ó shin nuair a tháinig tairiscint ó Choiste Stiúrtha na Crannóige i nGaoth Dobhair an Chrannóg agus gnó na Crannóige a thabhairt mar bhronntanas d'Ollscoil na hÉireann, Gaillimh ar chuntar go gcuirfeadh an Ollscoil sin ollscolaíocht trí Ghaeilge chun cinn.

Ollscolaíocht

Tá iarratais tagtha ó phobail eile ar fud na Gaeltachta leis na hacmhainní atá ar an gCeathrú Rua, i gCarna agus i nGaoth Dobhair a bheith freisin ina bpobal féin, ach tá teorainn leis an méid gur féidir a dhéanamh mar i leaba a chéile a tógar na caisleáin. I bPlean Straitéiseach na hOllscoile a foilsíodh le gairid, tá tosaíocht tugtha d'fhorbairt na hOllscolaíochta trí Ghaeilge agus d'fhorbairt Ionaid Oideachais Tríú Leibhéal sa Ghaeltacht mar chuid de sin. Is slánchuid den straitéis sin Acadamh na

Níl aon amhras nár chuidigh bunú an Chumann Forbartha i 1966 le spreagadh a thabhairt do mhuintir Chois Fharraige le hiad féin a eagrú ar mhaithe leis na rudaí a bhí ag teastáil uathu a bhaint amach.

hOllscolaíochta a bhunú. Seo Coláiste Léinn trí Ghaeilge taobh istigh d'Ollscoil na hÉireann, Gaillimh. Tá plean curtha le chéile ag Ollscoil na hÉireann, Gaillimh a fhágfaidh go mbeidh 1,500 mac léinn ag freastal ar chúrsaí oideachais tríú leibhéal trí Ghaeilge san Ollscoil féin agus sna hIonaid Ghaeltachta.

Ach chomh maith leis sin, beidh cúrsaí eile ann idir cúrsaí Gaeilge agus cúrsaí inseirbhíse a chuirfidh go mór leis an líon sin. Fágfaidh sin níos mó mac léinn ag freastal ar oideachas trí Ghaeilge ná an líon mac léinn ar fad a bhí san Ollscoil dhá scór bliain ó shin. Is é éileamh an phobail ar Oideachas trí Ghaeilge a chuidigh leis seo tarlú.

Tá i gceist, nuair a bheidh an Ollscolaíocht trí Ghaeilge faoi lán tseoil, go mbeidh suas le 200 duine fostaithe ag Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge ar an gcampas féin agus sna hIonaid Ghaeltachta. Ní mic léinn iar-Ardteistiméireachta amháin a bheas ag freastal ar chúrsaí taobh istigh d'Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge. Beidh fáilte roimh mhic léinn atá ag fáil oideachas don dara seans. Beidh fáilte roimh mhic léinn seachas na mic léinn thraidisiúnta iar-Ardteistiméireachta.

Is é an rud atá Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge ag iarraidh a dhéanamh, pobal na Gaeltachta agus na Gaeilge a chumasú le bheith in ann seirbhísiú a dhéanamh orthu féin trí mheán na Gaeilge agus acmhainní atá acu agus acmhainní gur féidir leo a fháil a fhorbairt ar mhaithe le buanú an phobail Ghaelaigh agus a sliocht. Tá daoine in áiteanna éagsúla sa Ghalltacht anois ag dul i gcomhar leis an Ollscoil le Tionscnamh Eolas Pobail a chur chun cinn. Ach tá sé sin ar siúl idir an Ollscoil agus pobal na Gaeltachta le blianta fada agus tá úsáid bainte ag Comharchumann Shailearna, mar shampla, as an tseirbhís sin tríd an gcomhairle atá faighte ag an gComharchumann ó Áras Mháirtín Uí Chadhain i gcur le chéile a phlean straitéiseach trí bliana. Chomh maith leis sin, tá cúnamh faighte aige ó Áras na Gaeilge san Ollscoil sa tionscnamh ar Aonad Cúram Teaghlaigh a bhunú.

Feidhm

Tá i gceist ag Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge go mbeidh trí fheidhm ag an Acadamh: Go mbeidh teagasc, taighde agus comhairleoireacht ar siúl aige a chuideoidh le cumasú agus neartú na gceantar Gaeltachta agus na bpobal Gaeilge. Is dial suntais an obair atá déanta trí na cúrsaí rochtain atá reachtáilte i gCarna agus ar an gCeathrú Rua le cúpla bliain. Tá daoine ag fáil oideachas don dara seans agus ansin ag dul ar ais

ina bpobail féin. Tá an t-oideachas atá faighte acu á chur in úsáid tríd an fhostaíocht a gheobhaidh na céimithe nua ina bpobal féin in am agus i dtráth.

Ní dóigh go mbeadh Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge curtha chun cinn chomh luath murach an tacaíocht ollmhór a tháinig ó phobail Ghaeltachta ag iarraidh na hOllscolaíochta trí Ghaeilge. Tháinig sé sin go láidir ó Chumann Forbartha Chois Fharraige agus ó Chomharchumann Shailearna chomh maith leis an bhFóram do Phobal Iorras Aithneach agus Comharchumann Ghaoth Dobhair. Is iontach an spreagadh d'Ollscoil pobail ina habhantrach a fheiceáil ag iarraidh a cuid seirbhíse agus tá sé mar mhana ag an Acadamh agus ag an Ollscoil gur ceann dá n-aidhmeanna a bheith ag seirbhísiú an phobail.

Sa chás seo, táthar ag seirbhísiú phobal na Gaeilge sa Ghaeltacht agus taobh amuigh di. Táthar á dhéanamh sin ar mhaithe le tionscail eolas-bhunaithe agus teanga-bhunaithe a bheith lonnaithe sna pobail sin amach anseo – tionscail a chruthóidh fostaíocht den scoth don phobal agus ag an am céanna, tionscail nach gcuirfidh as do sheasamh na teanga faoi láthair ná sna blianta amach romhainn.

Tá sé tráthúil go bhfuil Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge bunaithe ag Ollscoil na hÉireann, Gaillimh seachtó bliain tar éis do Sheoirse Mac Thomáis a bheith ag iarraidh sin a dhéanamh. Is é an comhoibriú leanúnach a tháinig ó phobal na Gaeltachta thar scór blianta nó deich mbliana fichead a chinntigh go mbeadh idir stát, Ollscoil agus pobal ar aon phort ag iarraidh an oideachais agus na hoiliúna trí Ghaeilge a bheith á mbunú i bpobail Ghaeltachta ar mhaithe le inmharthanacht na bpobal sin.

Go deimhin, tá sé ráite go minic le hÚdaráis na hOllscoile agus aitheantas tugtha acu dó anois, go bhfuil na hOllscoileanna ar cheann de na fórsaí is láidre a ghríosaíonn pobail óga le bheith ag fágáil a bpobal in aois a seacht déag nó ocht déag de bhlianta. Cruthaíonn lonnú na ndaoine óga i gcathracha móra cleachtas a fhágann na pobail tuaithe dá n-uireasa, ní hamháin le linn dóibh a bheith ag fáil a gcuid oideachais, ach ar feadh a saol oibre chomh maith i go leor cásanna.

Mar fhocal scoir, is cinnte go bhfuil sé tuillte ag ceantar Chois Fharraige go bhfuil fo-ionad de chuid Áras Mháirtín Uí Chadhain lonnaithe i Seanscoil Sailearna agus in am agus i dtráth, is cinnte gur i méid a bheas an fo-ionad sin ag dul i réimse an teagaisc, an taighde agus na comhairleoireachta.

Eagraíocht Scoileanna Gaeltachta: Craobh an Iarthair agus na Mí

le Máire Ní Fhlathartaigh

Eagraíocht dheonach is ea Eagraíocht Scoileanna Gaeltachta a bunaíodh i 1986 chun:

- Aontas a chothú idir na scoileanna Gaeltachta;
- Fóram a chruthú do na scoileanna Gaeltachta lena ndeacrachtaí a phlé agus a réiteach;
- Oideachas trí Ghaeilge a neartú agus a bhuanú i scoileanna Gaeltachta. Le roinnt blianta anois bhí Eagraíocht Scoileanna Gaeltachta, i gcomhar le Gaelscoileanna agus Comhdháil Naisiúnta na Gaeilge, fíorghníomhach i bhfeachtas a bhí ag éileamh struchtúr reachtúil oideachais le freastal a dhéanamh ar riachtanais na scoileanna Gaeltachta agus lánGhaeilge.

Baineadh an t-éileamh sin amach sa Bhille Oideachais 1998. I mí na Nollag 2000, faoin mBille Oideachais, bunaíodh struchtúr reachtúil don oideachas trí Ghaeilge .i. An Chomhairle um Oideachas Gaeltachta & Gaelscolaíochta ar a bhfuil ionadaíocht ag Eagraíocht Scoileanna Gaeltachta.

Reachtáileann an Eagraíocht scéim Cúntóirí Teanga i scoileanna Ghaeltacht Chonamara, Mhaigh Eo agus Rath Cairn. An Roinn Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta a dhéanann maoiniú ar an scéim. Thug an Eagraíocht múinteoirí eolaíochta Ghaeltacht Chonamara le chéile i Mí Márta seo caite agus cuireadh go leor moltaí agus éilimh ó na múinteoirí faoi bhráid na n-údarás cuí.

Beartais Eile

Tá an Eagraíocht ag plé beartais eile ina measc foilsíú ábhar a bailíodh ó bhunscoileanna agus cúrsa oiliúna do na cúntóirí a reachtáil. Seo cuid de na moltaí a chuir an Eagraíocht faoi bhráid na Comhairle i 2002:

- Suirbhé teangeolaíoch agus oideachasúil ar staid na Gaeilge sna Gaeltachtaí agus i scoileanna na Gaeltachta ag chuile leibhéal go práinneach. Pleanáil teanga riachtanach.
- Athbhreithniú ó bhonn ar churaclam na scoileanna Gaeltachta agus curaclam nua nó siollabas nua a leagan amach san áit a bhfuil gá

lena leithéid.

- Múinteoirí oilte lánaimseartha a cheapadh le Gaeilge a mhúineadh dóibh siúd go bhfuil gá acu lena leithéid – macasamhail na múinteoirí acmhainne nó feabhais. (iad seo a bheith *ex quota*).
- Athbhreithniú ar oiliúint agus ar chúrsaí inseirbhíse múinteoirí do scoileanna Gaeltachta, do chuile chineál múinteoir agus comhairleoir go mbíonn éileamh ag scoil Ghaeltachta ar a gcuid seirbhísí mar shampla, teiripe cainte / síceolaithe. A chinntiú go mbíonn líon áirithe mac léinn ón nGaeltacht ar na cúrsaí seo.
- Ionad Oiliúna Gaeltachta nó Ionad Teanga a bheith sa nGaeltacht le hoiliúint a chur ar a leithéid. Ardú an chaighdeáin iontrála sa Ghaeilge ó C3 go B a bheith riachtanach le dhul isteach i gColáiste Oiliúna.
- Struchtúr ceart dara leibhéal a chruthú do na hiarbhunscoileanna faoin gComhairle.

Coiste na hEagraíochta

Cathaoirleach: Máire Ní Fhlathartaigh, *Rúnaí:* Máire Denvir, *Cisteoir:* Caitlín Uí Chonghaile, *Baill:* Mairéad Ní Chualáin, Liam Puirseil, Dairíne Nic an Iomaire agus Pádraigín Uí Lionáin, Treasa Uí Mháirtín.